Monuments del franquisme a Barcelona

Autor:
Data de publicació: 17-11-2020

El règim va recuperar els monuments destruïts durant la guerra, es va desfer dels que recordava el període anterior i en va crear de nous que durarien la democràcia.
Categoria: Història ? 11 novembre, 2016
Escrit: Edu García

Un aspecte interessant de la història és el que té a veure amb els canvis polítics i els seus símbols. Cada nou govern desenvolupa una determinada política i promou certs símbols. Cada govern està associat amb monuments. Un dels períodes en què això és més clar és el canvi que va suposar la guerra civil quan el govern republicà, constituït el 14 d'abril de 1936 després de la rotunda victòria a les eleccions municipals dos dies abans, va ser substituït per la dictadura franquista, per la força d'armes, després de tres anys de sang, l'1 d'abril de 1939. El nou règim franquista va ser responsable dels derrotats a través de la Llei de Responsabilitats Polítiques i pel que fa als monuments es va preocupar de recuperar els que havien estat destruïts durant la guerra, de fer que els monuments que recordessin el període anterior desapareguessin i de crear els nous i que durarien fins que la democràcia els va fer esborrar. Tres són els grups de monuments que va tocar el franquisme.

MONUMENTS DESTRUÏTS I RECONSTRUÏTS

A Barcelona, la guerra va esclatar el 19 de juliol de 1936 i després d'un dia tens la situació va ser controlada per les forces de la Generalitat i els sindicats, l'eufòria revolucionària va portar a molts desmantellaments que les autoritats amb prou feines podien controlar. Va començar un període de terror que va tenir la seva manifestació menys dramàtica en la destrucció d'alguns monuments que per la seva importància eren contraris a l'ordre revolucionari. Aquestes víctimes monumentals de la guerra van ser reconstruïdes, gairebé en la seva totalitat, al llarg de la dècada de 1940, pel prolífic escultor Frederic Mars. Un primer grup d'aquests monuments que els revolucionaris destruïts representaven els promens de la burgesia decimonònica més alta.

L'estàtua d'ANTONIO LÓPEZ Y LÓPEZ,marquès de Comillas, es va erigir el 1884 al mig del passeig Isabel II, al costat del port on l'homenatjat tenia el seu negoci marítim. Va ser enderrocat en els primers dies de 1936 a causa de l'odi popular que Antonio López va despertar entre els barcelonins a causa de la seva dedicació al comerç d'esclaus a Cuba i que va motivar el monument a ser conegut popularment com el Domingo negre. Es va retirar l'estàtua del marquès coronant el conjunt i es van mantenir els quatre relleus que simbolitzen les activitats del marquès. La seva imatge seria contestada per Mart el 1944, el bronze original (suposo que fos per construir armes) es canvia a la pedra i es trasllada a la petita plaça que, dedicada a un personatge tan sinistre, s'obre a la part baixa de la Via Laietana.

L'estàtua de JOAN GoELL I FERRER,industrial tèxtil i pioner de l'organització patrona, es va erigir des de 1888 a la confluència de rambla Catalunya amb Gran Via. Va ser atacada i una dedicatòria a "les víctimes del 19 de juliol" va aparèixer a la base. Igual que amb l'escultura del seu sogre (fill del Guell, Eusebio, es va casar amb Isabel, la filla dels López) només la imatge de l'homenatjat va ser destruïda. Amb la restauració de Frederic Mars, inaugurada el 1945, es va col·locar al costat de la travessia i, amb una nova base, es van retirar de la seva base les al·legories de Comerç, Indústria, Navegació i Arts.

La tercera estàtua que van enderrocar els revolucionaris va ser la que es va erigir des de 1887 a la Ciutadella en honor al general JUAN PRIM, una figura política fonamental per a la recuperació de la fortalesa per a la ciutat i la seva conversió en un parc. Va ser la Joventut Llibertària de Gràcia qui es va venjar del bombardeig que el general havia dut a terme a l'antiga Vila i per això va deixar la seva signatura a la base del monument. Un cop més, Frederic Mars va ser l'encarregat de reconstruir la imatge que es va inaugurar el 1948. Un segon grup d'escultures destruïdes durant la guerra i recompostes són religioses.

Santa EULÀLIA,patrona de la ciutat, és el monument més antic de la ciutat. És a la plaça del Pedró, al Raval, on segons la tradició va patir el seu martiri a la creu. Originalment fet de fusta, va ser construït el 1673 i es va situar en una columna. El mal estat de conservació el 1687 el va portar a ser reemplaçat per una altra imatge de pedra, construïda per Llatzer Tramulles i Luis Bonifao el Vell i erigit en un obelisc. Més tard es va localitzar a la part inferior de la plaça i el 1826 es va convertir en una font. La guerra va danyar el monument, una bomba la va enderrocar i va haver d'esperar que Mart tornés a posar el mecenatge al cim del monument el 1951, mentre es preparaven els esdeveniments del Congrés Eucarístic.

Sens dubte, la més desconeguda de les estàtues destruïdes durant la guerra i reconstruïdes per Frederic Mart va ser la dedicada al canonge ROD,rector de Sant Martí, que Mart va fer el 1919 per la plaça que el religiós ha dedicat al Clot. Va ser destruït durant la guerra i el mateix Mart va ser responsable de fer una segona versió més senzilla el 1954.

La imatge de LA MERCO de l'escultor Maximí Sala el 1888 coronant la basílica del mateix nom també va ser demolida durant la guerra per utilitzar el seu bronze per a la construcció d'armes. Va ser restaurada el 1959 pels germans Llucié i Miquel Osl, que van utilitzar per a ella el bronze d'una sèrie d'estàtues que des de 1888 van embellir l'actual Passeig Lluís Companys, llavors passeig de Sant Joan.

El SAGRADO CORAZÓN, que, amb els braços oberts, coneixia la ciutat, havia estat fet el 1935 per Frederic Mars per coronar el Temple Expiatori del Tibidabo però no es va instal·lar ja que va ser llançat a material de guerra. Després de la guerra, els salesians volien que coronara de nou el cim del temple i el 1961, sense la intervenció directa de l'escultor, va ser Josep Miret qui es va encarregar de la seva reconstrucció.

LES ESCULTURES DEPURADES

El nou franquisme volia purgar algunes imatges oposades als seus ideals. Els primers a desaparèixer van ser un petit grup de monuments de marcat caràcter antifranquista un d'ells, va ser un homenatge a LOS CAIDOS POR CATALUA I FREEDOM EL 6 d'octubre,inaugurat el 6 d'octubre de 1936, dos anys després dels fets, davant de les Drassanes i del qual sembla que no es conserva cap imatge.

Poc després, el 14 de març de 1937, es va erigir una enorme estàtua de 12 metres dedicada al soldatdesconegut a la plaça Catalunya, obra de Miquel Paredes, un dibuixant que havia creat la mascota de la revolució, El més petit de tots, un noi vestit de treballador i que amb un pas ferm portava una bandera a la mà dreta i el puny a l'esquerra. El monument de la Plaça Catalunya es va erigir en guix i va ser pintat d'ocre. Les tropes franquistes, que arribaven a la plaça Catalunya el 26 de juny de 1939, van destrossar la xifra.

Un segon grup d'escultures eliminades pel franquisme va ser la de figures destacades del catalanisme. La decisió, presa el 12 d'abril de 1939, va implicar la retirada de cinc monuments dels carrers de la ciutat, sembla que el zel d'algun funcionari va permetre el seu trasllat als magatzems municipals d'on vindria la democràcia.

El monument dedicat a l'advocat sindicalista FRANCESC LAYRET,assassinat pels pistolers del Sindicat Lliure, va ser construït per Frederic Mars a la petita plaça que es va inaugurar a la ronda entre els carrers Sepúlveda i Muntaner,

recentment batejar amb el bateig de Goya. Tot i que havia començat el 1934, les Actes d'Octubre i la posterior Biennal Negra van paralitzar obres que no van ser represaliades fins a 1936 amb el triomf del Front Popular. És un monument ple de símbols (l'esperit de lluita, l'obra del camp i la ciutat i la defensa dels desprotegits). Va ser retirat el 1939 i sorprèn com la premsa de l'època, en el moment de la seva demolició, es va alegrar de la "demolició del monument que els polítics republicans i maçons van erigir a la plaça de Sepúlveda Francisco Layret, defensor de l'atac personal, pel qual havia de morir" i el més sorprenent, la qual cosa revela la manca de judici artístic del nou règim, ja que assenyala "la manca de sentit artístic dels separatistes vermells (...) causa de vergonya per a la bona gent de Barcelona" pel seu autor, Frederic Mars, que seria el màxim representant de les noves autoritats. Va ser la primera a ser reconstruïda i inaugurada al maig de 1977.

El monument de Rossend Nobas a RAFAEL CASANOVAva ser construït el 1888 i traslladat de l'Arc de Triomf el 1914, l'any bicentenari de l'11 de setembre, a la confluència de la Ronda de Sant Pere amb Ali Bey, on segons la tradició el conseller va ser ferit en cap. El símbol de les reivindicacions catalanistes va ser retirat i la seva substitució el 1977 va coincidir amb la primera manifestació de l'11 de setembre en democràcia.

L'estàtua de PAU CLARIS va substituir el Saló de Sant Joan pel de Casanova quan va ser traslladat a la Ronda de Sant Pere. Es tracta d'una obra plena de dramatisme, el seu autor, Rafael Atché, va optar per representar el president de la Generalitat durant la Guerra dels Segadors (1640) en el moment en què va mantenir les tropes, aixecant el braç dret en una postura molt característica. Inaugurat el 1917, es va retirar juntament amb les altres escultures el 1939 i es va recuperar el 1977, quan va arribar la democràcia.

El monument al qual va ser només durant sis mesos alcalde de Barcelona, el DR. ROBERT, esva erigir el 1910 a la plaça de la Universitat, ja que va ser considerat el lloc més adequat per honrar-lo. Tot i que la idea original es deu a l'arquitecte Domanech i Montaner, és obra de l'escultor Josep Llimona i aviat es va convertir en una de les més admirades de la ciutat tant per la seva importància històrica com per la seva qualitat artística. Va ser especialment el seu valor simbòlic per al catalanisme el que va portar el franquisme a enderrocar-lo per traslladar-lo als magatzems de l'Ajuntament juntament amb la resta d'escultures purificades. Amb l'adveniment de la democràcia es va prendre la decisió de reposar-la, però ja no en el seu lloc original i es va triar la plaça tetuana on es va inaugurar el maig de 1985.

El monument a LA REPÚBLICA,en honor a Pi i Margall, que va ser president, es va aixecar al 5 d'Oros, on es creuen la Diagonal i el Passeig de Gràcia. Aviat es va erigir, reduït a un obelisc sobre el qual destacava una figura estilitzada nua, al·legoria de la república, feta per Josep Viladomat. Inaugurat el 1934, el franquisme va substituir l'estàtua de Viladomat, que va ser conservada, amb una altra de Frederic Mars que a diferència de la primera va ser vestida amb una bata i va ser col·locada sobre la base del monument. El 1940 es va inaugurar el monument a la Victòria amb una àguila imperial, amb clares connotacions feixistes, alçades i que serien eliminades quan els Aliats guanyin la Segona Guerra Mundial. La República de Viladomat va ser contestada el 1990 a la plaça Llucmajor (ara República), mentre que la victòria de Mart es va mantenir fins al 2011, quan va ser retirada.

NOUS MONUMENTS PER ALS NOUS TEMPS

Després de la guerra, el nou règim franquista va improvisar una sèrie de monuments, de caràcter efímer, destinats a la memòria dels seus acòlits i que van ser concebuts com a monuments als caiguts. Amb el temps es van convertir en una entitat cada vegada més gran i es van dedicar a les principals figures que havien donat el seu suport al règim.

El primer homenatge als CAIGUTS va ser al Fossar de Santa Elena, al Castell de Montjuïc, on cada any s'ha celebrat una missa en memòria dels militars afusellats durant els primers anys de la guerra civil. Allà es va erigir un monument temporal a l'abril del 39 i un any després es completaria. El monument consta d'una part arquitectònica i una part escultòrica. En el monument de la inauguració es va llegir la dedicació característica: "Als caiguts per Déu i per Espanya. Present!" que es canviaria el 1986 a un més genèric que també recordava als morts que la primera inscripció oblidava.

El novembre de 1941 es va instal·lar una ruta en honor a la CONDOR LEGION a la Diagonal, als voltants de l'actual Cort Anglesa. Va ser un memorial en memòria del suport nazi durant la guerra, concretament un homenatge als pilots alemanys que van patir un accident d'avió al febrer del 39 quan van tornar a Alemanya. El 1946 va patir un atac i, amb l'adveniment de la democràcia, va acabar sent retirat, l'Ajuntament de Gernika havia presentat una denúncia com a víctima dels atemptats de l'aviació nazi.

El bisbe IRURITA,un dels religiosos que va desaparèixer en els primers moments de la confrontació i considerat mort a mans d'anarquistes descontrolats (la controvèrsia va sorgir quan es va declarar que havia estat vist amb vida després de ser deixat per mort) va ser honrat, el 1943, amb una escultura ambientada en un nínxol exterior del Palau Episcopal. És obra de Vicen Navarro qui va recórrer a la manera convencional de representar un eclesiàstic que apareix amb hàbit i una capa que sosté amb la mà esquerra mentre aixeca la seva dreta en una actitud benedicció. És l'única de les escultures dedicades a personalitats vinculades al franquisme presents actualment als carrers de la ciutat.

El monument als CAIDOS,a la Diagonal, va ser la qualitat artística més gran i artística dels criats a la ciutat durant la diada franquista. Va ser construït l'any 1951 a l'avinguda del Generalisimo Franco, davant del Palau Reial. L'espectacular monument havia d'estar llest per a les celebracions del Congrés Eucarístic de 1952. És curiós que Barcelona, doncs, fos una de les poques ciutats sense el seu monument als caiguts. Així, els arquitectes Adolf Florensa i Joaquim Vilaseca van ser encarregats de dur a terme la part arquitectònica, una gran columnata semicircular, que va servir de marc per al grup escultòric de Josep Clar. El monument es va inaugurar un dia abans del Congrés Eucarístic amb l'estàtua de Claro encara inacabada pel que, després dels dies festius, l'escultor va haver de caminar fins al monument, en plena hivern, per acabar-lo el 1953. Els experts han destacat que sorprèn com l'obra de Claro no va ser rebutjada pel règim perquè les escultures van aparèixer en la nuesa absoluta. Sens dubte, la càrrega ideològica pesava per sobre de l'estètica i el monument va ser acceptat. Amb l'escut de la Falange al capdavant, va ser durant anys el punt de celebració per part de l'organització que, cada 29 d'octubre, va commemorar la seva fundació allà. Amb l'adveniment de la democràcia el monument va rebre diversos atacs. L'estàtua de Claro va ser despondent l'any 2001 i ara es conserva al MNAC. Finalment, la columnata es retiraria l'any 2005 i tot i que hi havia un projecte de remodelació amb un nou monument la zona s'ha enjardrat amb parterres i arbres.

El monument als HEROIS D'ESPINOSA DE LOS MONTEROS,un grup de 35 combatents catalans de la Mare de Déu de Montserrat del segle I mort el 1936 en aquest lloc burgès, es va erigir el 1955 prop de la Diagonal, a l'actual Plaça Prat de la Riba, llavors Herois d'Espinosa de los Monteros, a la confluència de la Gran Via Carlos III, amb Numància i avinguda de Sarri. Va ser obra de J. Puigdollers i va representar un home nu, en una posició ferma, que descansa la mà esquerra sobre una bandera. La imatge, de petites dimensions, anava acompanyada d'un lema rimant: "A les muntanyes d'Espinosa / hi ha una font que mana / sang dels catalans / que va morir per Espanya". L'estàtua va ser retirada el 1979 i 20 anys més tard un monument dedicat al Prat de la Riba, president de la Mancomunitat, va ser erigit per Andreu Alfaro.

El monòlit en honor al GENERAL MOSCARD,heroi de l'Alcázar de Toledo i capità general de Catalunya, es va instal·lar el 1955 a Montjuïc, en un parterre al costat del Palau dels Esports, entre l'actual carrer jo de Joaquim Blume i el de la Guàrdia Urbana. El lloc va ser escollit com el seu protagonista esportiu delegat nacional es va celebrar a Barcelona els Jocs del Mediterrani. El monòlit va ser obra de José José Maria Navarro qui va col·locar a la part davantera un retrat de l'homenatjat dins del llorejat de San Fernando, la més alta decoració militar espanyola. Discretament es va mantenir, sense cap registre, fins al 2004.

Sens dubte, l'estrella de les estàtues del règim va ser l'ESTÀTUA ECUESTRE DE FRANCO. La decisió d'erigir un monument en honor al dictador es va prendre després que el dictador cedí, el 1960, el castell de Montjuïc a la ciutat. El sorprenent del monument és el seu autor. Després d'uns primers intents va ser escollit per encarregar l'obra de Josep Viladomat, el mateix que el 1934 havia fet el monument a la república retirat del 5 d'Oros. L'escultor que vivia a l'exili a Andorra, tenia un cotxe espectacular amb el qual sovint s'acostava a la ciutat per assistir a les reunions de la roca de la Stab. Un dia, quan va veure la matrícula andorrana del seu cotxe, la policia el va retenir i al cap d'uns dies se li va

proposar oblidar l'incident i recuperar el vehicle a canvi de fer l'estàtua de Franco. Va acceptar la petició de l'alcalde Porcioles tot i que no va signar la seva feina. Al juny de 1963, coincidint amb l'obertura del Museu Militar, es va instal·lar l'estàtua al castell. A prop es va instal·lar una ment blanca en memòria de l'esdeveniment. L'estàtua va ser retirada del pati i instal·lada a les sales del Museu fins que l'any 2001 es va conservar en un magatzem primer del museu i després que l'Ajuntament des d'on va sortir, decapitat, s'exhibeixi al Born on les actuacions dels ciutadans van aconsellar traslladar-lo de nou al seu amagatall.

El monument A JOSÉ ANTONIO, fundador de la Falange, és l'última de les obres del franquisme que es van erigir als carrers de la ciutat. Es va aixecar a la confluència de les avingudes Josep Tarradelles (llavors Infanta Carlota) i Sarri. Després de l'aprovació de la seva construcció el 1959, no es va inaugurar fins al 29 d'octubre de 1963, quan es va celebrar el 31è any de la creació del partit. Els seus autors van ser l'arquitecte Jordi Estrany i l'escultor Jordi Puiggalí que van optar per un monument d'aire modern format per un monòlit negre alt flanquejat per un front amb relleus al·legòrics de l'obra i la figura de l'homenatjat. El 1981 el jou i les fletxes van ser retirats del monument i així com el retrat de l'Absent,i va ser retirat definitivament de la via pública el 2009.

Si vols saber més sobre altres símbols del franquisme fes clic aquí